

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

МАТЕРІАЛИ

**V Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«СУСПІЛЬСТВО І ОСОБИСТІТЬ У СУЧАСНОМУ
КОМУНІКАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ»
(14–15 травня 2024 р.)**

**Запоріжжя
2024**

УДК 316.77
С 90

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(протокол №10 від 04.06.2024 р.)*

Рецензенти:

Зикун Н.І., д. н. із соц. комунікацій, професор, декан факультету соціально-гуманітарних технологій та менеджменту Державного податкового університету.
Катаєв С. Л., д. соціол. н., професор, зав. кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету.
Корнієнко В. В., д. псих. н., доцент, зав. кафедри психології і педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Редакційна колегія:

Балухтіна О.М., канд. іст. н., доцент;
Бородулькіна Т.О., канд. псих. н., доцент;
Коваль В.О., канд. пед. н., доцент;
Щербина С.С., канд. соціол. н., доцент;
Островська Н.В., канд. н. із соц. ком., доцент;
Погребна В.Л., д-р філол. наук, професор.

С90

Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м. Запоріжжя, 14–15 травня 2024р.) / редкол. : В.Л. Погребна, Н.В. Островська, С.С. Щербина, В.О. Коваль та ін. [Електронний ресурс] Електрон. дані. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана. 374 с.

ISBN 978-617-529-468-0

У збірнику розміщено матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі», яка відбулася 14–15 травня 2024 року. Коло обговорених проблем: стратегічні напрямки розвитку теорії та практики соціальної роботи, питання соціальної політики в світі та Україні, теоретико-методологічні і прикладні проблеми сучасної журналістики, проблеми та перспективи психологічної науки в Україні.

Для науковців, викладачів закладів вищої освіти, а також аспірантів і студентів соціально-гуманітарних факультетів.

УДК 316.77

ISBN 978-617-529-468-0

© Національний університет
«Запорізька політехніка», 2024

це дизайн. Мотивація для отримання такої освіти наступна: отримання нових знань та навичок, особистісні мотиви (самопізнання, саморозвиток, лідерські навички тощо), бажання змінити фах, прагнення зробити свій внесок у розвиток суспільства. Загалом можна сказати, що неформальна освіта відіграє важливу роль для студентів, так як це може бути дуже зручно та швидко, якщо порівнювати з формальною освітою.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України (в редакції від 24.03.2024 р.) №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді : навчальний посібник / Надія Павлик. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 162 с.

ЗУБЧЕНКО О.С.,

*кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії та соціології
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна*

ШТУЧНА ПОВСЯКДЕННІСТЬ ЖИТТЯ В ОКУПАЦІЇ

Вже у перші години повномасштабного російського вторгнення у лютому 2022 р. ворог увійшов на територію Запорізької області та стрімко просувався на північ та на схід. Зважаючи на значну перевагу рашистів у особовому складі та техніці, до середини березня фронт сформувався за лінією Василівка – Оріхів – Гуляйполе – Велика Новосілка Донецької області. Протягом двох тижнів під контролем ворога опинилися майже три чверті території регіону, три із п'яти районів та десять із чотирнадцяти міст. По той бік фронту лишилося близько понад 700 тис. запоріжців. 350-370 тис. із них протягом останніх років виїхали на вільну Україну чи до Європи, а решта лишаються жити у нових, страшних та спотворених соціальних реаліях.

Поняття «повсякденність» відіграє важливу роль у характеристиці життя по той бік лінії розмежування. Адже розмірковуючи про сутність повсякденного, А. Шюц запропонував відмовитися від сприйняття світу, в якому ми живемо, як наперед заданого, та складати його картину, виходячи із актуальних оцінок, реакцій, емоцій, спогадів та уявлень людей про минуле та майбутнє. Велику роль у цьому відіграють усталені, шаблонні форми нашої поведінки, що відрізняються за часовими, просторовими та історичними рамками [3, с. 131–132]. Зокрема, досить легко стати колаборантом, розглядаючи буденні соціальні інтеракції як зімелівську чисту форму, виносячи за дужки її зміст. Для того щоб перейти на бік

ворога, не треба йти на війну, освоювати зброю та навіть доносити на своїх сусідів. Варто просто продовжувати ходити на роботу до тієї ж установи, що і при Україні, виконувати приблизно ті ж самі функціональні обов'язки, але вже під іншим прапором. Ці люди самі, свідомо та ініціативно, обирають для себе життя у штучній повсякденності, але з реальною кримінальною відповідальністю після приходу Української армії.

У той же час решті наших співвітчизників в окупації доводиться жити у світі, який створено рашистами та їхніми посіпаками. Ми визначаємо штучну повсякденність як змодельований владою процес життєдіяльності індивідів, який розгортається у звичних для широкого загалу соціальних ситуаціях, проте містить спеціально створений змістовно-емоційний контекст, що спрямований на укріплення влади окупантів та придушення народного спротиву (перший раз у перший клас під гімн Росії, продуктовий набір із листівкою путіна, дитячий майданчик, який пофарбовано у трикоleur). Традиційна форма, до якої люди звикали від покоління до покоління, поступово наповнюється чужим та ворожим змістом – від органів самозваної влади до нових товарних марок у магазині.

Ключовою передумовою формування штучної повсякденності є створення інформаційного вакууму. З перших днів окупації російські загарбники взяли курс на медійну, економічну та фізичну ізоляцію захоплених районів від вільної України. Вони викрадали та примушували до співпраці журналістів, відключили українське телебачення та радіомовлення, поступово обмежували роботу нашого мобільного зв'язку та інтернету, змушуючи населення купувати SIM-картки операторів із Росії або ДНР. За короткий проміжок часу окупанти створили розвинену мережу пропагандистських ЗМІ регіонального та локального значення. Ці ресурси мають особливе значення у створенні штучної повсякденності, що ставить за мету легітимізувати і посилити ворожу владу. На жаль, це працює. Біженці із Маріуполя, які встигли пробути у інформаційному котлі лише кілька тижнів, не хотіли навіть зупинитися на ночівлю у Запоріжжі. Вони були впевнені, що рашисти протягом кількох годин можуть увірватися до міста.

Які функції відіграє штучна повсякденність за окупаційної влади? По-перше, емоційно-релаксаційну, коли жахіття рашистського режиму немов би рутинізуються, змішуються із звичайними життєвими сюжетами і все навколо вже не здається таким страшним та безнадійним. По-друге, легітимізуючу, адже рашистська влада представляється як єдина законна, джерело різноманітних позитивних ініціатив та нововведень. Щоправда, після відкриття нових доріг, лікарень та шкіл за України це виглядає відверто анекдотично. Рашисти хваляться пофарбованими зупинками,

вкраденими в одному та переставленому на інше місце дитячими майданчиками і підлатаним водогоном. По-третє, створення зручного порядку денного, «безпроблематичних» новин, де цілими родинами голосують за путіна, дякують шефам із богом забутого російського регіону за перекошені двері у школі та по-дитячому радіють «цінному подарунку» від місцевого гауляйтера – залежалому китайському сервізу.

Штучна повсякденність розгортається у двох вимірах – непростоблематичному та проблематичному [4, с. 14]. Перший із них описує рутинний, статичний порядок нашого життя, те, що на перший погляд не зазнає суттєвих змін порівняно із довоєнними часами та, як правило, пов'язане із відносинами у малих групах – родині, компанії друзів, невеликому трудовому колективі. Проте все змінюється. Із посиленням рашистських репресій люди засвоюють мистецтво, кому, де і що можна говорити, на які теми краще мовчати та як поводитись, коли у громадських місцях славлять «великую россию». Через другий вимір відображаються незвичайні, неординарні моменти соціальних взаємодій, що пов'язані із загрозами життю та здоров'ю, побутовими складнощами, необхідністю пристосовуватися до нового соціального укладу (правило «двох телефонів», знання, коли добра, а коли зла зміна на блокпосту, вміння знайти місце, де роздають найкращу «гуманітарку»).

Велику роль у окресленні змісту та меж проблематичного і непростоблематичного відіграє наша поведінка, адже спочатку ми переживаємо соціальний світ як певне поле дій і лише згодом – як об'єкт мислення [3, с. 134]. За понад два роки окупації перед жителями загарбаних територій поставало чимало моральних та ціннісних виборів, що не обов'язково пов'язані із активним спротивом ворогу, поширенням нашої символіки чи корегуванням ракетних ударів ЗСУ. Бути героєм дано не всім, проти кожен сам вирішував, коли отримувати російський паспорт (одразу після приходу чи набагато пізніше, під загрозою фізичної розправи), бігти у перших рядах на псевдовиборах чи сховатися вдома, працювати на своїй роботі під егідою окупантів чи змінити професію. По суті, кожна мить життя від нашого народження до смерті породжує проблематичні ситуації та сприяє їхньому перетворенню на непростоблематизоване знання. Людина засвоює нові правила, дізнається про небезпеки, вчиться прокладати свій маршрут по місту так, щоб уникати місць розташування російських військових та карателів, приводить свій трудовий графік у відповідність до вимог комендантської години тощо. Схожі труднощі у перші дні московської влади виникали майже у всіх жителів ТОТ. За два роки життя нібито налагоджується, вже немає дефіциту продуктів, ліків, працює

громадський транспорт, але саме знаходження людини в окупації перетворюється на величезну проблему.

У такій ситуації основним завданням російської пропаганди стає інтегрувати проблематичний сектор до неproblemатичного, щоб створити ілюзію мирного та щасливого життя у «Новоросії». При цьому мета рашистських загарбників лишається незмінною – сформувати ненависть до України, яка начебто завжди грабувала та експлуатувала Запорізький край. Але в процесі її досягнення вони вдаються до хитрощів, комбінуючи проблемно-ідеологічні месиджі із емоційно позитивними темами – нові свята та традиції, вдавана турбота влади про людей, російські правила та закони, міфічні перемоги у житлово-комунальному господарстві, робота дитячих позашкільних гуртків, спортивні перемоги, надумані досягнення медицини тощо. Яскравий приклад генерування штучної повсякденності – медіа-спекуляції рашистів навколо початку опалювального сезону 2022 року на тимчасово окупованих територіях. На початку літа через ворожі обстріли було перебито магістральний газопровід, що подавав блакитне паливо на південь області. Майже півроку мешканці регіону жили без елементарних благ цивілізації, готували їжу на електроплитах (коли було світло) або на вогнищі. Подачу газу по новозбудованому трубопроводу із Донецької області російська пропаганда інтерпретує у кількох ракурсах: прояв турботи Росії про «співвітчизників»; ознаку того, що нова влада тут назавжди; символ нового «щасливого» життя, адже куб палива коштує близько гривні, що у вісім разів дешевше, ніж в Україні. Окрім цього, під приводом допуску ремонтних бригад, окупанти отримали законну можливість зламувати, грабувати та займати помешкання людей, які виїхали [2, с. 10].

Також велике значення для формування штучної повсякденності мають дихотомії повсякденного та не-повсякденного, що сформульовані Н. Еліасом. Вони засновані на протиставленні буднів та свят, рутинних та непересічних подій, справжніх переживань і штучних, нав'язаних думок, та дозволяють відрізнити реальні настрої людей від пропагандистського туману окупантів [1, с. 91–92].

Народні свята – Новий рік, Різдво та Великдень яскраво виділяються із рутинних соціальних практик повсякденності, характеризуються радістю, урочистістю, сакральністю та незвичним плином часу. Натомість рашисти приносять із собою сурогатний та малозрозумілий офіціоз (день росії, день народної єдності, день прапора) або витягнуті із небуття символи минулого (день захисника вітчизни, першотравень, день космонавтики). На відміну від народних свят, офіційно призначені червоні дати виконують обмежені соціальні функції, серед яких комунікативно-

інтегративна (засвідчення лояльності до «нової батьківщини», «ми тепер справжні росіяни», як і наші воїни-визволителі») та політико-легітимізаційна (позиції окупаційної адміністрації вже настільки сильні, що можна і святкувати).

У свою чергу світу повсякденного притаманні звичайні людські спогади та емоції (обманули на базарі із обмінним курсом, без російських номерів не дозволяють виїжджати на авто із міста), події приватного життя (повели сина в ДЮСШ, влаштувався на «вахту» до Ростова), думки та переживання (ненависть до рашистів, невизначеність та страх за майбутнє, «нехай вже буде Росія, аби не стріляли»). У той же час ворог намагається штучно продукувати не-повсякденні події: «доленосні» вибори путіна, ритуал щоденного ритуалу підняття російського прапора, святкування Восьмого березня тощо. У такий спосіб рашисти намагаються нав'язати людям емоційне сприйняття соціальних та побутових обставин на власний лад, концентрують свої зусилля на створенні паралельної реальності, де населення начебто ненавидить колишню українську владу, скаржиться на утиски «націоналістів» та щиро радіє приходу Росії.

Таким чином, два роки окупації мешканці тимчасово окупованих територій перебувають в інформаційній та фізичній блокаді, що з кожним днем посилюється. Невід'ємними рисами повсякденності за нової «влади» стали страх, невизначеність, як жити, працювати та здійснювати найпростіші соціальні інтеракції. Звичний світ із рутинного та зрозумілого перетворився на простір непередбачуваності та небезпеки. Широко використовуючи можливості ЗМІ та соціальних мереж, окупанти намагаються сформувати у людей штучну, спотворену картину повсякденності, основне місце у якій займають ненависть до України та готовність визнавати себе «росіянином».

Список використаних джерел

1. Головка В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напряму. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць*. Вип.17. Київ: ПУ НАНУ, 2007. С. 87–101. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12544/6-Holovko.pdf?sequence=1>
2. Зубченко О.С. Конструювання штучної повсякденності у російських пропагандистських телеграм-каналах (на прикладі тимчасово окупованих територій Запорізької області). *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Філософія, соціологія, право»*. 2022. № 4. С. 6–16.
3. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. Пер. з нім. В. Кібуладзе. Київ: Український центр духовної культури, 2004. 560 с.
4. Berger P., Luckmann Th. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Anchor: Penguin Books, 1967. URL: https://web.archive.org/web/20191009202613id_/http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf.